ผีเจ้าพ่อดงภูดิน : ทุนทางวัฒนธรรมในเทศกาลแข่งเรือวันสงกรานต์ปฏิบัติการ Soft Power ระดับท้องถิ่น*

Ghost of Dong Phu Din: Cultural Capital in Songkran Boat Racing Festival Local Soft Power Operations

ประจวบ จันทร์หมื่น[1*]

Prajuab Janmouean[1*]

Received: 29 May 2025 **Revised**: 3 August 2025 **Accepted**: 15 August 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ เป็นผลการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของคนอำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งดำรงชีพอยู่ในระบบนิเวศน์ลำน้ำมูลและป่าชุมชนดงภูดินพื้นที่กว่า 5,100 ไร่ และยังคงมีความเชื่อถือในผีเจ้าพ่อดงภูดิน ยังมีพลวัตของความเชื่อปรับเปลี่ยนไปตามพื้นที่และเวลา ไม่ได้ยึดมั่นในความเชื่อแบบดั้งเดิม โดยมองผ่านการจัดแข่งเรือหาปลา 5 ฝีพายที่ได้จัดขึ้นในฤดูแล้ง ช่วงเทศกาลวันสงกรานต์ โดยไม่เคยมีการจัดการแข่งขันในช่วงนี้มาก่อน ทั้งนี้ความเชื่อดั้งเดิมในการแข่งเรือต้องจัดในเดือนพฤศจิกายน ความเชื่อเดิมนั้นต้องจัดแข่งถวายเจ้าพ่อดงภูดินก่อนจึงจะสามารถจัดการแข่งขันได้ ทั้งนี้บริบทดังกล่าวนี้ มีนัยสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ความเชื่อดั้งเดิมในสังคมอีสานสามารถปรับปรนได้ 2) ทุนทางวัฒนธรรมและสำนึกท้องถิ่นนิยม คือ อำนาจสำคัญที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตคนท้องถิ่น 3) แนวคิด Soft Power สามารถนำมาปรับใช้ในระดับท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในชุมชนได้ โดยให้ความสำคัญกับการสืบค้นองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การสร้างกลไกขับเคลื่อนและการวางแผนเชิงกลยุทธ์การขับเคลื่อน บทความนี้ใช้แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม แนวคิดท้องถิ่นนิยม และแนวคิด Soft Power ในการวิเคราะห์

คำสำคัญ: ผีเจ้าพ่อดงภูดิน, ทุนทางวัฒนธรรม, ท้องถิ่นนิยม, Soft Power

---

* ส่วนหนึ่งของงานวิจัย การจัดการทุนทางวัฒนธรรมพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้เพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชน และสำนึกท้องถิ่น กรณีศึกษา เจ้าพ่อดงภูดินและวิถีวัฒนธรรมเรือลุ่มน้ำมูล อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ปี 2568 สนับสนุนทุนวิจัยโดยหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์, วิทยาลัยกฎหมายและการปกครอง, มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
Assistant Professor, College of Law and Governance, Sisaket Rajabhat University

* Corresponding author: Prajuab Janmouean

Abstract

This academic article presents a study on the cultural capital of the people of Rasi Salai District, Sisaket Province, who live within the ecosystem of the Mun River and the Dong Phu Din community forest, covering an area of over 5,100 rai. The community maintains its belief in the spirit of Chao Pho Dong Phu Din, yet this belief has dynamically evolved over time and space, reflecting a departure from rigid traditionalism. This transformation is illustrated through the organization of a five-paddler fishing boat race held during the dry season's Songkran festival—an unprecedented occurrence, as boat races were traditionally held in November and required a ceremonial offering to the guardian spirit before proceeding.

This changing context carries three key implications:

1. Traditional beliefs in Isan society are adaptable;
2. Cultural capital and localism consciousness are powerful forces that can enhance local quality of life; and
3. The concept of soft power can be applied at the local level to generate economic value within the community.

The study emphasizes the importance of retrieving local historical knowledge, establishing operational mechanisms, and planning strategic development. The article employs the theoretical frameworks of cultural capital, localism, and soft power in its analysis.

Keywords: Ghost of the Godfather of Dong Phu Din, Cultural Capital, Localism, Soft Power

บทนำ

นโยบาย "Soft Power" เป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญของรัฐบาลเพื่อสนับสนุนการสร้างพลังสร้างสรรค์ของประเทศ นับตั้งแต่ปี 2564 เป็นต้นมา มีการนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาต่อยอดในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง (กิตติ ประเสริฐสุข.2566:4) ต้นปี 2567 มีการจัดตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ซอฟต์พาวเวอร์แห่งชาติเพื่อผลักดันซอฟต์พาวเวอร์ 11 สาขา ได้แก่ เฟสติวัล ท่องเที่ยว อาหาร ศิลปะ การออกแบบ กีฬา ดนตรี หนังสือ ภาพยนตร์ แฟชั่น และเกม[1] การตื่นตัวของภาครัฐต่อ soft power นำมาสู่คำถามจากสังคมว่า แท้ที่จริงแล้วภาครัฐเข้าใจ soft power ดีพอหรือไม่ เพราะที่ผ่านมาการปฏิบัติการของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องล้วนสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดในความเข้าใจต่อนิยามและการทำงานของ soft power ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงวัฒนธรรมสั่งห้ามนำท่ารำใส่ในเกมผี เพราะอาจทำให้คนกลัวการรำไทย[2] หรือกรณีเกิดดราม่า "ทศกัณฐ์เที่ยวไทย" ที่มีข้อร้องเรียนว่ามีการนำเสนอไม่เหมาะสมทำให้เสื่อมเสียวัฒนธรรมของชาติเพราะนำตัวละครทศกัณฐ์มาใช้งานอย่างไม่เหมาะสม[3] ปรากฏการณ์เหล่านี้คือสิ่งสะท้อน

[1] รัฐบาลไทย. (12 มกราคม 2567). ข่าวนายกรัฐมนตรี. https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/77366

[2] สรุปประเด็น กระทรวงวัฒนธรรมสั่งห้ามนำท่ารำใส่ในเกมผี 'Home Sweet Home' เพราะอาจทำให้คนกลัว, https://thematter.co/brief/130713/130713

[3] ทำไมต้องดราม่า ล้วง 5+5 ข้อ MVเที่ยวไทยมีเฮกระหึ่มโซเชียลโดนแบน https://www.thairath.co.th/lifestyle/travel/729560

ว่าการนำนโยบาย Soft Power มาใช้ยังคงต้องมีการทำความเข้าใจในแนวคิดและแนวทางการขับเคลื่อน ให้กว้างขวางขึ้น

นักวิชาการ เช่น พนธกร วรภมรและนณริฏ พิศลยบุตร (2565) อธิบายแนวคิด Soft Power จากมุมมองของ Joseph Nye (2021)[4] ได้นิยามความหมายไว้ว่า Soft Power คือ ความสามารถในการกำกับการกระทำของผู้อื่นให้ได้ผลลัพธ์ที่ผู้ใช้อำนาจต้องการ และได้นิยามความหมายของคำว่า soft power ไว้ว่า คือ การที่ผู้อื่นเต็มใจกระทำในสิ่งที่ผู้ใช้อำนาจต้องการ ซึ่งมีลักษณะของการ “ดึงดูด” (pull) ผู้ถูกกระทำเข้าหาอำนาจจากความดึงดูด (attraction) อยากสัมผัสรับรู้ได้มาซึ่ง สิ่งนั้นๆ มิใช่เกิดจากการบังคับหรือร้องขอ ด้วยเหตุนี้การพัฒนา soft power ของไทยจึงควรพัฒนา ไปตามกลไกธรรมชาติ คือ ให้วัฒนธรรมนั้นๆ เป็นสิ่งที่ดึงดูดผู้คนเข้าหาเอง ข้อเสนอการทำให้วัฒนธรรมนั้นๆ เป็นสิ่งที่ดึงดูดผู้คนเข้าหาเอง มีความสำคัญมากสำหรับกรณีประเทศไทยที่มีทุนทางวัฒนธรรมจำนวนมาก แต่ยังไม่สามารถสร้างให้ทุนเหล่านั้นมีแรงดึงดูดผู้คนมาชื่นชม ศรัทธา หลงใหล พร้อมจ่ายเพื่อให้ได้สัมผัส รับรู้ หรือได้มาซึ่งสินค้าทางวัฒนธรรมนั้นครอบครอง

ในหนังสือ Soft ของจีน ญี่ปุ่น เกาหลี มีบทเรียนสำคัญที่เขาประสบผลสำเร็จเพราะเงื่อนไข 1) มีทุนวัฒนธรรมและค่านิยม 2) มีกลไกขับเคลื่อนตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ 3) มีกลยุทธ์การสร้างวัฒนธรรมให้มีอำนาจดึงดูดผู้คน 4) มีการสื่อสารสร้างการรับรู้ (กิตติ ประเสริฐสุข. 2566:14-30)

สถานการณ์ Soft Power ของสังคมไทยมีครบทั้ง 4 เงื่อนไข แต่มีความแตกต่างจากจีน ญี่ปุ่น เกาหลี ในกรณีการเกิดขึ้นของทุนทางวัฒนธรรมในสังคมไทย ยังขาดการเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและขาดกลไกขับเคลื่อนนำทุนทางวัฒนธรรมมาเพิ่มมูลค่าระดับท้องถิ่นตามแนวคิด Soft Power ด้านค่านิยมยังขาด การสนับสนุนแนวคิดค่านิยมแบบท้องถิ่นนิยม สังคมไทยมักจะเชื่อว่าท้องถิ่นตกอยู่ในอิทธิพลการครอบงำของกระแสโลก ซึ่งการเชื่อแบบดังกล่าวเป็นการเหมารวม เป็นมายาคติที่ลดทอนความเป็นท้องถิ่นลง ทั้งที่ท้องถิ่นเป็นกระแสความคิด เป็นหน่วยสังคมและเป็นปฏิบัติการทางสังคมที่มีพลังเอื้อประโยชน์ต่อคนจำนวนมากไม่แพ้กระแสโลก (พัฒนา กิติอาษา.2546:210) นอกจากนี้ยังขาดการวางแผนการเพิ่มคุณค่าให้ทุนทางวัฒนธรรมในเชิงกลยุทธ์ทั้งระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น ในการขับเคลื่อนภารกิจของภาครัฐยังแยกส่วนกัน ขาดการอภิบาลบนฐานของความร่วมมือ (วสันต์ เหลืองประภัสร์.2563:14) รวมทั้งการสื่อสารมีลักษณะไม่เป็นเอกภาพ ทั้งในแง่ของเนื้อหาและช่องทางการสื่อสาร

การขาดกลไกขับเคลื่อน ขาดการสร้างค่านิยม ขาดการวางแผนนโยบาย แผนกลยุทธ์และแผนการสื่อสารดังที่กล่าว มีผลให้พบเห็นการจัดงานเทศกาลเดิมๆ การนำสินค้าวัฒนธรรมมาจำหน่ายและมีการปรับรูปลักษณ์ เพียงแต่เพิ่มคำว่า Soft Power ในป้ายจัดงานหรือป้ายสินค้า ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจึงทำให้แนวคิด Soft Power เป็นเพียงแนวคิดที่ผ่านมาและจะผ่านไป ในสังคมไทยด้านหนึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าเกิดจากการใช้ทุนวัฒนธรรมแบบขาดการเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ศาสตร์ความเป็นมา ไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณค่า ในแต่ละช่วง จึงทำให้ทุนวัฒนธรรมเหล่านั้นขาดรากเหง้า ขาดความรู้ ส่งผลให้การรับรู้ของผู้คนจึงไม่รู้สึกถึง คุณค่าที่มี อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2564:61) เสนอว่า การทำงานด้านวัฒนธรรมปัจจุบันต้องสร้างวัฒนธรรมของความรู้ ความรู้

[4] Joseph S. Nye. (2021). Soft power: the evolution of a concept. https://doi.org/10.1080/2158379X.2021.1879572

ด้านการดำรงชีพ ความรู้ด้านจิตใจและจิตวิญาณ และความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของตนเอง ที่อยากแสดงออกบอกให้คนอื่นรับรู้ ซึ่งเหล่านี้คือ ทุนทางวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นที่พร้อมนำสู่สังคมภายนอก โดยการใช้ความรู้ทั้งทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะความรู้เชิงประวัติศาสตร์ ที่จะเชื่อมร้อยเรื่องราวของทุนวัฒนธรรมนั้นให้เห็นรากความเป็นมา สอดคล้องกับการวิจัยของเครือข่ายนักวิจัยจากวิทยสถานธัชภูมิในปี 2567 (ประกาศิต อานุภาพแสนยากร. 2567:91) ที่มีการศึกษาเพื่อนำทุนทางวัฒนธรรมมาเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ด้วยเครื่องมือด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศึกษาการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ของคนกับคนและคนกับธรรมชาติ ตามแนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. 2554:103) เพื่อวิเคราะห์เชื่อมโยงทุนวัฒนธรรมในแต่ละยุค การศึกษาเสนอให้มีการสร้างกลไกขับเคลื่อนระดับท้องถิ่นและการใช้กลยุทธสร้างตลาดวัฒนธรรมเพื่อเพิ่มพื้นที่การนำสินค้าวัฒนธรรมมาจำหน่าย การวิจัยเครือข่ายนักวิจัยจากวิทยสถานธัชภูมิสะท้อนภาพการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจท้องถิ่นตามแนวคิด Soft Power ได้เป็นอย่างดี

อำเภอราษีไศล เป็นอำเภอที่ตั้งในระบบนิเวศน์ลำน้ำมูล มีป่าชุมชนดงภูดินขนาด 5,100 ไร่ มีผีเจ้าพ่อดงภูดินเป็นผีใหญ่ในการปกปักษ์รักษาป่า[5] ด้านเศรษฐกิจเป็นพื้นที่ปลูกข้าว หอม กระเทียม ปลา ด้านวัฒนธรรม มีกลุ่มชาติพันธุ์ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มลาว เยอและส่วย (กูย) มีวัด 3 วัดสำคัญ คือ วัดใต้ชาวเยอและส่วย (กูย) วัดกลางชาวลาวและลาวจีน วัดเหนือชาวลาว มีประเพณีการแข่งเรือเป็นประเพณีประจำถิ่นที่มีการรับรู้อย่างกว้างขวางทั้งระดับจังหวัดและระดับประเทศ ปัจจุบันมีการจัดตลาดวัฒนธรรมชื่อ “ตลาดแลงแยงมูล” โดยเทศบาลตำบลเมืองคงและมีการจัดการแข่งเรือหาปลา 5 ฝีพายครั้งแรกในช่วงสงกรานต์ปี 2568 จากการศึกษาสถานการณ์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อค้นหาทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในยุคต่างๆ ในพื้นที่ราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า มีทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นใน 5 ยุค ดังตารางที่1สถานการณ์องค์ความรู้เกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมอำเภอราษีไศล

[5] ผีเจ้าพ่อดงภูดิน เป็นความเชื่อของคนอำเภอราษีไศลที่เชื่อว่าเป็นผีเจ้าพ่อที่มีอำนาจบารมีในการปกปักษ์รักษาผืนป่าดงภูดิน ให้คุณให้โทษกับผู้คน สามารถบันดาลให้ประสบผลสำเร็จ รักษาความเจ็บป่วยทางจิตใจและร่างกายได้ มีตำนานเรื่องเล่าเชื่อมโยงกับพญานาคในลุ่มน้ำมูลและลุ่มน้ำโขง

ตารางที่ 1 สถานการณ์องค์ความรู้เกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมอำเภอราษีไศล

ทุนทางวัฒนธรรม		
ยุคสมัย	**การเปลี่ยนแปลง**	**ทุนทางวัฒนธรรม**
ยุคแรก สภาพทั่วไปก่อนตั้งอำเภอราษีไศล พ.ศ.2424	มีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้วตั้งแต่ยุคโลหะตอนปลาย ศิลปะสมัยทวารวดีหรือประมาณ 1,200 ปีที่ผ่านมา ศิลปะแบบทวารวดีและวัฒนธรรมแบบเขมร ซึ่งมีอายุประมาณ 800-1,000 ปีที่ผ่านมา	ภาชนะดินเผา ลูกปัด เปลือกหอย สีขาว ลูกปัดสีน้ำตาล กำไลดินเผา กู่แก้วสี่ทิศ สถูปโบราณวัดใต้ รอยพระพุทธบาทจำลองวัดสัมป่อย
ยุคที่ 2 การขยายตัวของเมืองราษีไศลยุคแรก โดยบทบาทของเจ้าเมือง พ.ศ.2424 – 2442	เมืองราษีไศลตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2424 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พ.ศ.2443 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยุบเมืองราษีไศลเป็นอำเภอราษีไศล และให้ขึ้นตรงต่อเมืองขุขันธ์ คนจีนที่เข้ามาค้าขาย ทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ธุรกิจโรงสีข้าว ตลาด และเรือโดยสารในแม่น้ำมูล การเดินเรือกระแซง การอพยพจากจังหวัดนครราชสีมาตามลำน้ำมูล	ภูมิปัญญา หนังบักตื้อ (หนังประโมทัย หรือ หนังตะลุงอีสาน) ภูมิปัญญาการย้อมผ้า การต้มเกลือ ตีมีด เครื่องมือการจับปลา อาหารพื้นถิ่น ต้มปลา เครื่องปั้นดินเผา
ยุคที่ 3 การขยายตัวของเมืองราษีไศลโดยบทบาทของนายอำเภอ พ.ศ.2443 – 2510	มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในระบบกินเมือง เป็นยุคเทศาภิบาล รัฐส่วนกลางมีนโยบายที่จะรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้แก่ชุมชน โดยหลังจาก พ.ศ.2445 กระทรวงมหาดไทยได้สั่งผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอมาบริหารแทนตำแหน่งเจ้าเมือง	เกิดวัดและศาสนวัตถุต่างๆ เช่น วัดป่าดอนเกลือ บ้านดู่ วัดป่าศรีประชารังสรรค์ หลวงพ่อโตวัดกลาง ส่งเสริมงานบุญฮีต 12 คอง 14 บูชาผีตาแฮก รำแถน บูชาผีเจ้าพ่อดงภูดิน ตั้งศาลพระยากะตะศิลา
ยุคที่ 4 การขยายตัวของเมืองราษีไศล ยุคพัฒนา พ.ศ.2511 – 2534	เกิดการปลูกพันธุ์ข้าวไร่ นาทุ่งทาทาม และชาวจีนในท้องถิ่นคือผู้ที่มีบทบาททางธุรกิจการค้า มีการตัดถนนสายหลักคือ “ถนนบริหาร” สร้างสะพานข้ามแม่น้ำมูลที่สะดวกต่อการคมนาคม การเดินเรือกระแซงหมดไป	พันธุ์ข้าว,การแสดงหมอลำ ผ้าพื้นเมือง
ยุคที่ 5 ยุคเปิดเขื่อนราษีไศล พ.ศ.2535 – ปัจจุบัน	ปี 2535 โครงการฝายราษีไศล ปี 2540 คำขวัญของคำเภอราษีไศลที่ว่า “หาดทรายมูลคู่บ้าน ลิงบ้านหว้านคู่เมือง ดูภูดินลือเลื่อง เมืองแห่งบั้งไฟแสน ดินแดนหอมแดง แหล่งหมูหันรสดี ฝายราษีสุดสวย พร้อมด้วยไข่ไก่งาม”	อาหารจากปลา,ป่าดงภูดิน, เทศการแข่งเรือยาว,ประเพณีบุญบั้งไฟ

(ที่มา : ประกาศิต อานุภาพแสนยากร.2567:103-105)

ทุนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏดังตารางที่ 1 ได้แสดงให้เห็นถึงรากความเป็นมาที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังกรณีประเพณีการแข่งเรือของชาว ราษีไศล จากการศึกษาของประกาศิต อานุภาพแสนยากร (2567) พบว่า การแข่งเรือเกิดขึ้นตั้งแต่ ยุคดั้งเดิม เป็นการแข่งกันเองระหว่างชาวชุมชนที่ดำรงชีพในลุ่มน้ำมูล ลุ่มน้ำเสียว ลุ่มน้ำห้วยทับทัน ลุ่มน้ำพลับพลา ในการแข่งทุกครั้งจะต้องมา “ส่วงเฮือ” คือ การแข่งเรือให้เจ้าพ่อดงภูดินที่ชาวชุมชนมีความเชื่อว่าเป็น ผีใหญ่ที่ควบคุมจิตวิญาณของน้ำ-ป่า ในพื้นที่ได้ชมก่อน เมื่อแข่งให้ท่านชมแล้วจึงสามารถจัดแข่งในชุมชนได้ การแข่งเรือแบบดั้งเดิมไม่สามารถสรุปช่วงเวลาเกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน มีแต่เพียงคำบอกของพ่อครูพันธ์ศักดิ์ เย็นใจ อายุ 72 ปี และผู้อาวุโสอีกหลายท่านได้ให้ข้อมูลว่าโตขึ้นก็พบเห็นการแข่งเรือของชาวบ้านแล้ว ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงมาสู่การแข่งขันเพื่อชิงถ้วยราชทานในปี พ.ศ. 2546 หลังจากจังหวัดศรีสะเกษต้องการยกระดับเทศกาลท่องเที่ยวของจังหวัดจนกลายเป็นเทศกาลแข่งเรือชิงถ้วยพระราชทานที่จัดมาทุกปี

บทความนี้ จะเสนอเนื้อหาสำคัญประกอบด้วย 1) ความเชื่อเรื่องผีเจ้าพ่อดงภูดินของคนราษีไศล 2) ปฏิบัติการทางสังคมในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของป่าดงภูดิน 3) เทศกาลแข่งเรือหาปลาวันสงกรานต์ การผ่อนปรนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมหลังชาวนา 4) กลยุทธ์ในการขับเคลื่อนนโยบาย Soft Power ระดับท้องถิ่นและการบูรณาการบนฐานความร่วมมือ เพื่อจะสรุปให้เห็นถึงแนวทางการยกระดับทุนทางวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น

ความเชื่อเรื่องผีเจ้าพ่อดงภูดิน ของคนราษีไศล

ความเชื่อเรื่องผีเจ้าป่าเจ้าเขา คือ ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ มีการประพฤติปฏิบัติในเชิงพิธีกรรมและประเพณีว่าด้วยการเคารพในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักษ์รักษาผืนป่า เป็นอำนาจสัมพันธ์กับการดำรงชีพของมนุษย์ที่อาศัยพึ่งพาธรรมชาติ โดยเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นจะ ปกปักษ์รักษาทั้งผืนป่าและชีวิตของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ ในอาณาบริเวณนั้น สามารถลบันดาลให้คุณให้โทษ กับผู้คนได้ (ปฐมหงส์สุวรรณ. 2557: 168) เจ้าพ่อดงภูดิน คือ ผีผู้ปกปักษ์รักษาผืนป่าดงภูดินพื้นที่กว่า 5,100 ไร่ มีบริวารเป็นผีเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่ชาวบ้านนับถืออีกราว 20 ตน เช่น เจ้าพ่อดงภูแดง เจ้าพ่อองค์ดำ เจ้าพ่อดงภูดินมีเรื่องเล่าว่า “ท่านเป็นเชื้อสายกษัตริย์เป็นเจ้าอุปราช จากเวียงจันทร์ เมื่อเกิดสงครามจึงอพยพมาอยู่บ่อพันขัน ต่อมามีพญานาคสาวจากถ้ำวังใหญ่นามว่านางสามสี แปลงกายมาหาเพื่อนมนุษย์ที่บ่อพันขัน เจ้าอุปราชได้พบและหลงรักจึงขอตามกลับไปบ้านของนางสามสีซึ่งนางก็ให้กลับด้วยแต่ขอคำสัญญาต้องหลับตาเดินตามนางไปตลอดทาง จากนั้นนาคสาวก็ร่ายมนต์นำพาดำน้ำลงตามทางน้ำลอดใต้ดิน แต่เมื่อเดินทางมาถึงบริเวณดงภูดินก่อนจะถึงที่หมาย เจ้าอุปราชเกิดความสงสัยจึงลืมตาขึ้นทำให้มนต์ดำน้ำคลายลงทำให้เจ้าอุปราชจมน้ำตายกลายเป็นวิญญาณในอีกภพครองรักกับนางนาคสามสีและตั้งดงภูดินเป็นเมืองหลวงของตนเอง เป็นเมืองผี ที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีลูกหลานว่านเคลือในภพภูมิตนเองมากกมาย เมื่อเครือญาติจากเวียงจันทร์ทราบข่าวความอุดมสมบูรณ์ก็อพยพตามมาอาศัยอยู่ด้วย เจ้าอุปราชจึงได้กลายเป็นผีใหญ่ปกครองดูแลดงภูดินเสมือนสังคมคนนับตั้งแต่กาลนั้นมา” (วีระศักดิ์ จันทร์ส่งแสง, 2556: 228-229)

ปัจจุบันชาวอำเภอราษีไศลจะจัดพิธีบูชาเลี้ยงผีเจ้าพ่อดงภูดินปีละ 2 ครั้งตามปฏิทิน

จันทรคติไทย คือ ช่วงเดือน 5 (มีนาคม-เมษายน) และเดือน 11 (กันยายน-ตุลาคม) โดยเฉพาะในเดือน 11 จะมีการจัดแข่งเรือ และมีการ “ส่วงเฮือ” คือ การจัดแข่งเรือให้เจ้าพ่อได้ชมก่อน หลังจากนั้นหมู่บ้านต่าง ๆจึงจะจัดการแข่งขันได้ พิธีการเลี้ยง การบูชารวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อผีเจ้าพ่อดงภูดิน โดยเฉพาะกรณีการแข่งเรือด้านหนึ่งสามารถเข้าใจได้จากการใช้แนวคิดปฏิบัติการทางสังคม ดังรายละเอียดที่ผู้เขียนจะเสนอให้เห็นในลำดับต่อไป

ปฏิบัติการทางสังคมในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของป่าดงภูดิน

แนวคิดปฏิบัติการทางสังคม เป็นแนวคิดที่ถูกพัฒนามาจากหลายสาขาโดยเริ่มจากปฏิบัติการ (practice, action, praxis, performance) ของปัจเจก เพื่อเป็นทางออกจากแนวคิดเชิงโครงสร้างและโครงสร้างนิยม ในกลุ่มสังคมวิทยาแนวคิดปฏิบัติการนิยมเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic interactionism) ได้ก่อรูปและพัฒนาไปสู่การศึกษาสังคมในระดับชีวิตประจำวัน ในกลุ่มมานุษยวิทยาต่างก็แสวงหาแนวทางในการจัดการกับคู่ตรงข้ามระหว่างข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง (Structural constraints) กับปฏิบัติการของผู้คนด้วยท่าทีแบบวิภาษวิธี ดังจะเห็นได้จากแนวคิดของ Bourdieu (1990) ว่าด้วย Habitus ซึ่งนิยามโครงสร้างและคุณลักษณะของสังคมว่ามีลักษณะของการก่อกำเนิดการปฏิบัติที่ ผลิตสร้างใหม่โดยมิได้วางแผนล่วงหน้า ในขณะที่ Giddens (1984) มองปฏิบัติการในฐานะที่เป็นการกระทำการทางสังคมที่ผลิตและผลิตซ้ำของโครงสร้างที่ทั้งจำกัดและเอื้ออำนวยต่อการกระทำการ เช่นเดียวกับ Schatzki (1996) ที่เชื่อว่ากลุ่มก้อนของกิจกรรม (Bundled arrays of activity) ของมนุษย์นั้นสร้างปฏิบัติการที่แสดงออกถึงระเบียบทางสังคมที่เน้นความสำคัญของความสามารถในการกระทำการ (Agency) ของมนุษย์ที่ผลิตสร้าง ผลสืบเนื่องทางสังคม ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญเชิงแนวคิดในการทำความเข้าใจกระบวนการก่อเกิดชีวิตทางสังคม ที่มิได้ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขเชิงโครงสร้างฝ่ายเดียว จากแนวคิดดังกล่าวเบื้องต้นเมื่อนำมาเป็นแว่นมองปฏิบัติการทางสังคมของคนราษีไศลที่สัมพันธ์กับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ป่าดงภูดินและเจ้าพ่อดงภูดินแล้ว พบว่า สังคมในระดับชีวิตประจำวันของผู้คนมีลักษณะจะดั้งเดิมก็ไม่ใช่จะทันสมัยก็ไม่เชิง กล่าวคือความเชื่อเรืองผียังคงมีอยู่ อาทิ ยังต้องเลี้ยงบูชา เมื่อมีเด็กเกิดใหม่ต้องมาบอกท่าน เมื่อเกิดความไม่สบายใจก็มาขอท่านให้ช่วย แต่การบูชาและการขอไม่ได้เข้มข้นดังอดีต สามารถบอกล่าวผีเจ้าพ่อให้ผ่อนปรนได้ ดังกรณีการขอจัดการแข่งเรือยาวชิงถ้วยพระราชทานตามกำหนดของทางราชการที่จะต้องจัดตามแผนของหน่วยงานไม่ได้ยึดวันเวลาเดิม คือ วันพุธแรกหลังวันออกพรรษาเป็นวันบวงสรวงและแข่งขัน หลังจากนั้นสนามแข่งขันสนามที่ 2 ก็คือสนามแข่งขันบวงสรวงที่ท่าน้ำวัดบ้านห้วย ตำบลบัวหุ่ง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ เมื่อเสร็จสิ้นแล้วจึงจะเป็นสนามแข่งขันของชาวบ้านทั่วไป ลักษณะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือคุณลักษณะของสังคมที่มีลักษณะของการก่อกำเนิดการปฏิบัติที่ผลิตสร้างใหม่โดยมิได้วางแผนล่วงหน้า จากปี 2546 เป็นต้นมา การจัดการแข่งเรือของชาวราษีไศลก็มีลักษณะการผ่อนปรนมากขึ้น กรณีการจัดแข่งเรือคือปรากฏการณ์สะท้อนภาพ การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างสังคมที่ปัจเจกเข้าไปมีอำนาจกระทำการมากขึ้น ปัจเจกมิได้ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขเชิงโครงสร้างฝ่ายเดียว ดังในปี 2568 มีการจัดกิจกรรมแข่งเรือหาปลา 5 ฝีพายในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งไม่เคยมีการจัดการแข่งขันลักษณะนี้มาก่อน เป็นการผ่อนปรนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมหลังชาวนาที่เกิดขึ้นอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน

เทศกาลแข่งเรือหาปลาวันสงกรานต์ : การผ่อนปรนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมหลังชาวนา

วันที่ 12 เมษายน 2568 เทศบาลตำบลเมืองคงร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ จัดกิจกรรม “เทศกาลสงกรานต์ฟื้นวัฒนธรรมลำน้ำมูล” นอกจากกิจกรรมทำบุญบ้าน กิจกรรมก่อเจย์ดีทราย การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุแล้ว ในเทศกาลสงกรานต์ครั้งนี้มีกิจกรรมแข่งเรือหาปลา 5 ฝีพาย เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ผ่านการประชุมประชาคมกับผู้นำชุมชน 4 ตำบล คือ 1) ตำบลหนองแค 2) ตำบลดู่ 3) ตำบลส้มป่อย 4) เทศบาลตำบลเมืองคง ในการประชุมมีประเด็นสำคัญคือการจัดในฤดูแล้งไม่เคยจัดมาก่อนแต่สามารถจัดได้เพราะเป็นการแข่งเรือเล็กและมีร่องน้ำที่สามารถจัดได้ แต่ต้องมีพิธีบวงสรวงขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อน โดยเฉพาะการขอเจ้าพ่อ ดงภูดิน และในวันจัดการแข่งขันเทศบาลตำบลเมืองคงได้จัดพิธีบวงสรวง มีการรำถวาย การดูด “สะไน” เครื่องดนตรีตามความเชื่อของชุมชนว่าจะส่งสัญญาณสื่อสารถึงเทพเทวาและผีป่าผีเรือน เพื่อกล่าวคำขอเจ้าพ่อดงภูดิน ณ บริเวณจัดแข่งขัน หลังเทศบาลตำบลเมืองคงไม่ได้ไปจัด ณ.ศาลเจ้าพ่อดงภูดินดังที่ผ่านมา

การจัดแข่งเรือหาปลาครั้งนี้สะท้อนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสังคมชนบทอีสานได้เป็นอย่างดี เป็นสังคมที่เปลี่ยนจากสังคมชาวนามาเป็นสังคมหลังชาวนา สอดคล้องกับการศึกษาลักษณะสังคมหลังชาวนาของผู้เขียนที่มีข้อสรุปสำคัญว่าปัจจุบันสังคมอีสานมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ ด้านเศรษฐกิจเป็นสังคมการผลิตเพื่อขาย การพึ่งพาแรงงานแบบเครือญาติมีน้อย เกิดการจ้างแรงงานมากกว่าการขอแรงช่วยงานดังอดีต ด้านการเมืองเป็นสังคมสานผลประโยชน์และต่อรองอำนาจไม่ใช่การเมืองแบบระบบอุปถัมภ์ดังอดีต ด้านวัฒนธรรมเป็นสังคมแบบปัจเจกการรวมกลุ่มเพื่อสานประโยชน์ อำนาจการครอบงำทางความเชื่อไม่ได้มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดมีการผ่อนปรนอำนาจการครอบงำ ควบคุมกำกับ (ประจวบ จันทร์หมื่น.2560:135)

ลักษณะสังคมวัฒนธรรมดังกล่าวแสดงภาพชัดเจนมากขึ้น กรณี การจัดงานแข่งเรือในวันสงกรานต์ดังที่ผู้เขียนได้เสนอในครั้งนี้ จะพบว่าเกิดการผ่อนปรนทั้งในแง่มิติเวลาจากความเชื่อเดิมที่ต้องจัดในเดือน 11 ของทุกปี มาจัดในเดือน 3 มีการผ่อนปรนในด้านพื้นที่การบวงสรวงจากที่เคยจัดที่ป่าดงภูดิน ในครั้งนี้สามารถจัด ณ ลานดินหลังเทศบาลตำบลเมืองคงติดสนามแข่งเรือได้ การผ่อนปรนลักษณะนี้ได้รับการยืนยันจากผู้ประกอบพิธีว่าสามารถทำได้เพียงแต่ต้องเชิญท่านมาบอกกล่าวให้ถูกพิธี (วิทิต กตะศิลา. สัมภาษณ์ : 2568) การจัดแข่งเรือหาปลา 5 ฝีพายครั้งนี้ เป็นการย้อนกิจกรรมการแข่งเรือที่หายไปราว 15 ปี (พันธ์ศักดิ์ เย็นใจ.สัมภาษณ์ : 2568) หลังจากมีการจัดการแข่งเรือชิงถ้วยพระราชทานการแข่งเรือแบบชาวบ้าน ชาวชุมชน เครือข่ายจากอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด อำเภอรัตนะ จังหวัดสุรินทร์ หายไป เพราะกลายเป็นการแข่งเรือเพื่อชิงถ้วยพระราชทานที่ต้องมีมาตรฐานการจัดระดับประเทศ มีกรรมการระดับประเทศ การถ่ายทอดออกสถานีโทรทัศน์และช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ส่งผลให้ความคาดหวังของทีมแข่งเรือมุ่งชัยชนะและมีการจัดทีมแข่งดึงนักกีฬาจากต่างถิ่นมาช่วยเป็นฝีพาย การเกิดขึ้นของการแข่งเรือชิงถ้วยตั้งแต่ปี 2546 ส่งผลให้การแข่งเรือประจำถิ่นที่เคยจัดในลักษณะเป็นเครือข่ายลำน้ำ เครือข่ายความเชื่อบูชาผีเจ้าพ่อดงภูดิน เลือนหายไป

ในอดีตการจัดแข่งเรือจะมีการเตรียมหมู่บ้าน ชุมชนเพื่อต้อนรับทีมแข่งเรือจากร้อยเอ็ด จากสุรินทร์ มีการประกอบอาหารต้อนรับ เมื่อมีการแข่งขันก็ร่วมกันเชียร์ทั้งตำบล อีกทั้งยังมีทีมเชียร์มาจากทั้งร้อยเอ็ดและสุรินทร์ การแข่งเรือในอดีตจึงมีความสนุกสนาน เป็นกันเอง เป็นพี่น้อง

เครือข่ายลำน้ำมูล ลำน้ำเสียว ลำน้ำห้วยทับทัน ลำน้ำพลับพลา ในการรื้อฟื้นประเพณีการแข่งเรือหาปลาครั้งนี้ ทำให้พี่น้องประชาชนในแต่ละตำบลเข้ามาร่วมอีกครั้ง แต่ละทีมใช้ชาวบ้านในตำบลตนเองเป็นฝีพาย คนมาเชียร์ก็มาเชียร์ตำบลตนเอง นำอาหารมาทำกินทั้งวัน ได้เชียร์เรือด้วยได้เล่นน้ำด้วย (สมยงค์ คำแก้ว.สัมภาษณ์ : 2568) เมื่อพิเคราะห์การจัดแข่งเรือหาปลา 5 ฝีพาย ร่วมกับแนวคิด Soft Power ในเรื่องการจัดเทศกาลสงกรานต์ในปี 2568 นี้ พบว่า ในระดับท้องถิ่นสามารถพัฒนายกระดับเทศกาลประจำถิ่นให้โดดเด่น มีความสำคัญ น่าสนใจได้ ด้วยการเชื่อมร้อยกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความเชื่อท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อแสดงอัตลักษณ์ให้โดดเด่น ให้คนอื่นได้รับรู้และสนใจที่จะมาชื่นชม แต่การเกิดขึ้นของเทศกาลที่จะมีลักษณะดังกล่าวต้องมีกลไกสนับสนุนทั้งรูปแบบคณะกรรมการ กฎ ระเบียบที่เหมาะสม อีกทั้งต้องมีการวางแผนเชิงกลยุทธในการจัด ดังที่การจัดงานเทศกาลสงกรานต์ฟื้นลำมูลครั้งนี้ที่มีการเพิ่มกิจกรรมแข่งเรือเข้ามา อีกทั้งในระดับอำเภอก็ได้จัดพื้นที่เล่นน้ำกลางลำน้ำมูล บริเวณที่น้ำลดแล้วเกิดหาดทรายผุดขึ้นมา รายละเอียดดังกล่าวจะเสนอในส่วนต่อไป

กลยุทธ์ในการขับเคลื่อนนโยบาย Soft Power ด้วยทุนทางวัฒนธรรมระดับท้องถิ่นและการบูรณาการบนฐานความร่วมมือ

ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของอำเภอราษีไศลระหว่างวันที่ 11-13 เมษายน 2568 มีกิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจของผู้คน อาทิ การทำอุโมงค์น้ำ การจัดพื้นที่หาดทรายแก้วเพื่อให้ประชาชนได้เล่นน้ำกลางลำน้ำมูล การจัดกิจกรรมแข่งเรือหาปลา การจัดแข่งขันหว่านแห การแสดงดนตรีของนักร้องที่มีชื่อเสียง บริเวณริมฝั่งลำน้ำมูลหลังเทศบาลตำบลเมืองคง อำเภอราษีไศล กิจกรรมเหล่านี้ด้านหนึ่งถือเป็นกลยุทธ์การส่งเสริมสนับสนุนเทศกาลสงกรานต์ให้มีความน่าสนใจเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นการทำทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมาเพิ่มมูลค่าด้วยการจัดเป็นเทศกาล อีกด้านหนึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการมีกลไกขับเคลื่อนเชิงบูรณาการความร่วมมือมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังข้อมูลภาคีเครือข่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้นอกจากเทศบาลตำบลเมืองคงและยังมีเครือข่ายอีก 3 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลหนองแค ตำบลส้มป่อย ตำบลตูม ร่วมส่งทีมเรือมาแข่ง รวมถึงโรงพยาบาลราษีไศลก็ส่งทีมเรือมาแข่ง ในส่วนโรงเรียนมัธยมราษีไศลร่วมส่งการแสดงของนักเรียน การรำ การเล่นดนตรีวง “สะไน” เพื่อแสดงอัตลักษณ์เครื่องตนตรีของพื้นถิ่นร่วมในกิจกรรมเปิดการแข่งเรือ ด้านนักการเมืองระดับชาติร่วมสนับสนุนการจัดกิจกรรม “หาดทรายแก้ว” ใกล้กับจุดแข่งเรือ เป็นการจัดครั้งแรกในพื้นที่ โดยขออนุญาตกรมเจ้าท่าทำสะพานเชื่อมจากพื้นที่ “วัดใต้” วัดสำคัญของอำเภอที่มีกิจกรรมทางศาสนาเป็นที่รู้จักระดับประเทศในงาน “ปริวาสกรรม” เป็นวัดที่มีการสร้างศาสนาสถานที่โดดเด่น ทั้งรูปปั้นพญานาค รูปปั้นพระพุทธเจ้าน้อย พื้นที่ของวัดใต้ใกล้เคียงกับตลาดวัฒนธรรมชื่อว่า “ตลาดแลงแยงมูล” ที่สร้างขึ้นโดยเทศบาลตำบลเมืองคง ให้ประชาชน พ่อค้า แม่ค้า ได้นำสินค้ามาขายในทุกวันอาทิตย์ เป็นตลาดที่ห่างจากจุดแข่งเรือไม่ไกล เป็นตลาดที่ใช้แนวคิดการนำทุนทางวัฒนธรรมมายกระดับสร้างมูลค่าเพื่อขายในตลาดวัฒนธรรม

จากกลไกความร่วมมือและกลยุทธการสร้างกิจกรรมนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ในเทศกาลสงกรานต์อำเภอราศีไศล ปี 2568 นี้ ได้รับการยืนยันว่ามีผู้คนมาเที่ยวงานมากกว่าทุกปีที่ผ่านมา (นรินทร์ทิพย์ ไข่มุก.สัมภาษณ์.2568) ส่วนหนึ่งเกิดจากการเพิ่มกิจกรรมในช่วงเทศกาล ให้หลากหลายขึ้น มีการประชาสัมพันธ์ทั่วถึง มีองค์ความรู้จากการ

วิจัยมาร่วมขับเคลื่อน กล่าวคือ ในปี 2567 มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษรับทุนวิจัย การยกระดับคุณค่าและมูลค่าวัฒนธรรมข้าวลุ่มน้ำมูล พื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ได้ร่วมกับพื้นที่สืบค้นประวัติศาสตร์ศาสตร์ท้องถิ่น วิเคราะห์ความสำคัญของทุนทางวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สร้างกลไกการขับเคลื่อนนำทุนวัฒนธรรมมาเป็นส่วนสำคัญสร้างตลาดวัฒนธรรมชื่อตลาดแลงแยงมูลขึ้นและได้ร่วมกับท้องถิ่นจัดเทศกาลสงกรานต์ฟื้นวัฒนธรรมลำน้ำมูล จัดแข่งเรือหาปลา 5 ฝีพาย ภายใต้แนวคิด Soft Power

การขับเคลื่อนงานร่วมกับท้องถิ่นครั้งนี้ พบว่า การขับเคลื่อนนโยบาย Soft Power ของประเทศต้องเร่งให้ความสำคัญกับการสร้างสำนึกท้องถิ่นนิยม ให้ความสำคัญกับการใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การตั้งถิ่นฐาน ระบบความคิด ความเชื่อของคนท้องถิ่น เชื่อมโยงให้เห็นรากความเป็นมาของทุนทางวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มมูลค่าของทุนทางวัฒนธรรมนั้น การจะทำอย่างนั้นได้ต้องมีการอภิบาลบนฐานความร่วมมือตั้งแต่หน่วยภาครัฐในส่วนภูมิภาค (จังหวัด) มาจนถึงระดับส่วนท้องถิ่น ซึ่งปัจจุบันในการบริหารจัดการภาครัฐยังมีความทับซ้อนกันระหว่างหน่วยงานทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น เมื่อจะนำนโยบายของรัฐลงมาปฏิบัติ กลายเป็นการนำปฏิบัติแบบแยกส่วน ยิ่งเมื่อนำแนวนโยบาย Soft Power ของรัฐมาทาบเส้นทางการวางแผนของภาครัฐแล้ว พบว่า ในระดับจังหวัดและระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ./เทศบาล/อบต.) ยังแยกส่วนกันในการทำงานเพื่อขับเคลื่อนนโยบาย Soft Power

แนวทางการยกระดับทุนทางวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นด้วยแนวคิดท้องถิ่นนิยม

แนวคิดท้องถิ่นนิยม เสนอให้ ท้องถิ่นได้รับการศึกษาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่ออธิบายความเป็นท้องถิ่นในแง่เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ มีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลง มีการต่อสู้เคลื่อนไหว มีศักดิ์ศรี มีจิตวิญาณและลมหายใจที่ไม่ใช่บริวารของระบบโลกาภิวัฒน์ มีอัตลักษณ์ที่พร้อมแสดงออกให้คนข้างนอกสังคมได้รับรู้ตัวตน ผ่านพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคมที่หลากหลาย (พัฒนา กิติอาสา. 2546: 219) จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าอำเภอราษีไศลได้เข้าสู่กระบวนการสร้างพื้นที่ปฏิบัติการสร้างตัวตนของคน ราษีไศลมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะหลังจากได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศล เมื่อปี พ.ศ.2546 องค์ความรู้จากงานวิจัยไทบ้านราษีไศล พรั่งพรูข้อมูลสังคมวัฒนธรรมชาวป่าทามราษีไศล ข้อมูลระบบนิเวศน์ป่า ความหลากหลายของพรรณพืชกว่า 224 ชนิด พันธุ์ปลากว่า 115 พันธุ์ มีบ่อเกลือกว่า 150 บ่อ รวมทั้งภูมิปัญญา พิธีกรรมความเชื่อ (คณะวิจัยไทบ้านราษีไศล. 2548:22-34) โดยเฉพาะความเชื่อในผีเจ้าพ่อดงภูดิน ดังข้อมูลที่ได้เสนอไว้ในส่วนที่ผ่านมา พื้นที่ราศีไศลจึงสะท้อนการมีสำนึกรักษ์ท้องถิ่น หรือเรียกอีกนัยหนึ่งคือการมีความเป็นท้องถิ่นนิยมสูง เพื่อต่อสู่ต่อรองกับอำนาจรัฐที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศน์การดำรงชีพของผู้คนในช่วงการก่อสร้างเขื่อนราษีไศล ด้านหนึ่งการมีสำนึกท้องถิ่นนิยมได้สร้างพื้นที่อำเภอราษีไศลให้เป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางในแง่พื้นที่วัฒนธรรมวิถีทามลำน้ำมูลตอนล่างมีทุนทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น อาทิ โบราณสถานกู่แก้วสี่ทิศ อาหารจากปลาลำมูล พิธีส่วงเฮือบูชาผี เจ้าพ่อดงภูดิน การแข่งเรือ การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ส่วย เยอ เป็นต้น

ที่ผ่านมาอำเภอราษีไศลยังไม่มีการใช้ทุนทางวัฒนธรรมมายกระดับเพื่อเพิ่มมูลค่าตามนโยบาย Soft Power อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ด้านหนึ่งเข้าใจได้ว่านโยบายดังกล่าวเพิ่งได้รับการผลักดันในระดับประเทศเป็นนโยบายสำคัญเพียงปี 2567 เป็นต้นมานี้เอง จากการศึกษาการ

ขับเคลื่อนในระดับท้องถิ่นยังพบว่าท้องถิ่นยังขาดความเข้าใจและขาดการวางแผนการขับเคลื่อนแนวนโยบายนี้ โดยเฉพาะความเข้าใจการค้นหาทุนทางวัฒนธรรมและการสร้างกลไกการนำทุนทางวัฒนธรรมมาเพิ่มมูลค่าตามแนวคิด Soft Power ข้อสรุปนี้เกิดขึ้นจากการศึกษาแผนการพัฒนาท้องถิ่นของเทศบาลเมืองคง (เทศบาลตำบลเมืองคง.2566:25) พบว่า ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่า แต่อย่างไรก็ตามในการทำงานวิจัยร่วมกับเทศบาลตำบลเมืองคงได้มีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรม 5 ยุค และนำมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน สร้างตลาดชุมชนและสร้างเทศกาลในช่วงปี 2567-2568 จากปฏิบัติการวิจัยร่วมกันทั้งผู้บริหารหน่วยงาน ผู้นำชุมชน เครือข่ายภาครัฐและเอกชน เริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและ การเชื่อมโยงรากความเป็นมาของทุนวัฒนธรรม อย่างเป็นระบบ เมื่อนำมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์และเทศกาลจึงมีที่มาที่น่าสนใจ น่าเชื่อถือ มีเรื่องเล่าตำนาน ที่เกิดจากการศึกษาหาความรู้ที่เป็นระบบ ดังนั้นแล้วแนวทางสำคัญของการยกระดับทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเพิ่มมูลค่า คือ สร้างองค์ความรู้และสร้างพื้นที่ปฏิบัติการ แสดงตัวตน แสดงสำนึก ผ่านเทศกาล สินค้า การแสดง เพลง ผ้า ให้เป็น Soft Power ที่คนท้องถิ่นชื่นชมตนเอง ยอมรับกันเอง และหวังอยากให้คนอื่นยอมรับในอนาคต จึงร่วมกันวางแผนกลยุทธ์การขับเคลื่อน Soft Power ระดับท้องถิ่น ทั้งแง่การศึกษาประวัติศาสตร์ การสร้างกลไกขับเคลื่อน การวางแผนกลยุทธ์ด้านการสื่อสาร แผนกลยุทธ์ด้านการตลาดขายสินค้าวัฒนธรรม ตลาดวัฒนธรรม กลยุทธ์การดึงดูดผู้คนเพื่อมาท่องเที่ยว มาจับจ่ายใช้สอย มาพักผ่อนในพื้นที่อำเภอราษีไศล

สรุป

ความเชื่อเรื่องผีเจ้าพ่อดงภูดิน คือ ทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำไปสู่การสร้างมูลค่า ทางเศรษฐกิจผ่านเทศกาลระดับท้องถิ่นได้ตามแนวคิด Soft Power ดังกรณีศึกษา พื้นที่ทางวัฒนธรรมของ คนอำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งดำรงชีพอยู่ ในระบบนิเวศน์ลำน้ำมูลและป่าชุมชนดงภูดินพื้นที่กว่า 5,100 ไร่ และยังคงเชื่อถือในผีเจ้าพ่อดงภูดิน แต่เป็นความเชื่อที่สามารถปรับปรนได้ตามความเหมาะสม ไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นในความเชื่อแบบดั้งเดิม โดยการสะท้อนผ่านประเพณีแข่งเรือหาปลา 5 ฝีพายที่ได้จัดขึ้นในฤดูแล้ง เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2568 ช่วงเทศกาล วันสงกรานต์ ซึ่งไม่เคยมีการจัดการแข่งขันในช่วงนี้ มาก่อน เพราะความเชื่อดั้งเดิมในการแข่งเรือต้องจัดในเดือนพฤศจิกายนและต้องจัดแข่งถวายเจ้าพ่อดงภูดินก่อนจึงจะสามารถจัดการแข่งขันได้ แต่ด้วยการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคมการเมืองไปสู่สังคมแบบหลังชาวนา สังคมผู้ประกอบการ ส่งผลให้ การดำรงชีพของผู้คนในท้องถิ่นปัจจุบันไม่ได้ยึดติด กับขนบเดิม ความเชื่อดั้งเดิมไม่ได้มีอำนาจควบคุมผู้คนอย่างเบ็ดเสร็จอีกต่อไป ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ มีนัยสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ความเชื่อดั้งเดิมในสังคมอีสานสามารถปรับปรนได้ 2) ทุนทางวัฒนธรรมและสำนึกท้องถิ่นนิยม คือ อำนาจสำคัญที่จะยกระดับคุณภาพสังคม การเมืองในระดับท้องถิ่นได้ 3) แนวคิด Soft Power สามารถนำมาปรับใช้ในระดับท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจในชุมชนได้ โดยให้ความสำคัญกับการสืบค้นองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การสร้างกลไกขับเคลื่อนและการวางแผนเชิงกลยุทธ์การขับเคลื่อนเป็นลำดับต้น

เอกสารอ้างอิง

กิตติ ประเสริฐสุข (2566) *Soft Power ของจีน ญี่ปุ่น เกาหลี ในอาเซียนและนัยต่อไทย.*สำนักงานการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม.กรุงเทพฯ

คณะวิจัยไทบ้านราศีไศล (2548) *ราษีไศลภูมิปัญญา สิทธิและวิถีแห่งป่าทามแม่น้ำมูล.*วนิดาเพลส.กรุงเทพฯ

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ (2554) *แนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น.*เคล็ดไทย.กรุงเทพฯ

เทศบาลตำบลเมืองคง (2566) *แผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ.2566-2570*. https://www.muangkongmunic.com/wp-content/uploads/2024/04

ปฐม หงส์สุวรรณ (2557) *ดงภูดิน : เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับปฏิบัติการสร้าง ความหมายว่าด้วยสิทธิชุมชน.* วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง : ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2557.ขอนแก่น ,หน้า 167-192

ประกาศิต อานุภาพแสนยากร (2567) *การยกระดับคุณค่าและมูลค่าวัฒนธรรมข้าวลุ่มน้ำมูลพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้*

*อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ.*รายงานการวิจัย.กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม.กรุงเทพฯ

ประจวบ จันทร์หมื่น (2560) *การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในสังคมหลังชาวนาอีสานกรณีศึกษานัยสำคัญต่อสังคมการเมืองไทยในปัจจุบัน.*วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม ; ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2560 ,หน้า 135-142

พนธกร วรภมรและนณริฏ พิศลยบุตร (2565) *โครงการติดตามสถานการณ์ การปรับตัวและมาตรการฟื้นฟูเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาจากปัญหาโควิด-19: สู่การพลิกฟื้นอย่างยั่งยืน (ระยะที่ 2)* สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.).กรุงเทพฯ

พัฒนา กิติอาษา (2546) *ท้องถิ่นนิยม.*บริษัทเคล็ดไทย จำกัด.กรุงเทพฯ

วสันต์ เหลืองประภัสร์ (2563) *การอภิบาลบนฐานของความร่วมมือ สภาวะสังคมไร้ศูนย์กลาง การแตกกระจายในระบบบริหารราชการผ่านดินและการแสวงหาตัวแบบใหม่ในการขับเคลื่อนภารกิจของรัฐ.*สถาปันพระปกเกล้า.กรุงเทพฯ

วีระศักดิ์ จันทร์ส่งแสง (2556) *อีสานบ้านเฮา.* กรุงเทพฯ: สารคดี.

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2564) *ก้าวข้ามวาทกรรมสู่พื้นที่ความรู้ จุดตัดข้อถกเถียงทางสังคมศาสตร์.*สำนักพิมพ์สยาม.กรุงเทพฯ

Bourdieu, P. (1990) The Logic of Practice. Cambridge: Polity Press de Certeau, M. 1984. The Practice of Everyday Life. S. Rendall (trans.). Berkeley: University of California Press.

Giddens, A. (1984) The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration. Cambridge: Polity Press.

Joseph S. Nye. (2021). Soft power: the evolution of a concept. https://doi.org/10.1080/2158379X.2021.1879572

Schatzki, T. R. (1996) Social Practices: A Wittgensteinian Approach to Human Activity and the Social. Cambridge: Cambridge University Press

สัมภาษณ์

วิทิต กตะศิลา,ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2568
พันธ์ศักดิ์ เย็นใจ,ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2568
สมยงค์ คำแก้ว ,ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2568
นรินทร์ทิพย์ ไข่มุก,ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2568